

Maailmojen lopput.

Sinikka

Vuola

Tommi

Melender

WSOY

Sinikka Vuola
Tommi Melender

MAAILMOJEN
LOPUT

Kirjoituksia romaanitaiteesta

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© SINIKKA VUOLA JA TOMMI MELENDER JA WSOY 2018

ISBN 978-951-0-42861-0

PAINETTU EU:SSA

Sisällys

Lukijalle 7

LUKU I II

LUKU II 55

LUKU III 95

LUKU IV 137

Pienoisesseet:

Thomas Bernhard: *Hakkuu. Muuan*

mielenkuohu (SINIKKA VUOLA) 161

Linda Boström Knausgård: *Helioskatastrofi* (SV) 165

Italo Calvino: *Jos talviyönä matkamies* (TOMMI MELENDER) 169

Albert Camus: *Sivullinen* (TM) 174

Lewis Carroll: *Liisan seikkailut ihmemaassa* (SV) 178

Osamu Dazai: *Ei enää ihminen* (TM) 182

Don DeLillo: *Valkoinen kobina* (TM) 186

Helen Fielding: *Bridget Jones – elämäni sinkkuna* (SV) 191

F. Scott Fitzgerald: *Kultahattu* (SV) 195

Gustave Flaubert: *Rouva Bovary* (TM) 199

John Fowles: *Jumalten naamiot* (SV) 203

William Golding: *Kärpästen herra* (SV) 207

Paavo Haavikko: *Barr-niminen mies* (TM) 211

Han Kang: *Vegetaristi* (TM) 216

Michel Houellebecq: *Alkeishiukkaset* (TM) 220

- Annika Idström: *Veljeni Sebastian* (sv) 225
- Maria Jotuni: *Huojuva talo* (sv) 229
- Maylis de Kerangal: *Haudataan kuolleet,*
paikkaillaan elävät (TM) 233
- Christer Kihlman: *Kallis prinssi* (sv) 237
- Milan Kundera: *Olemisen sietämätön keveys* (sv) 241
- Rosa Liksom: *Everstinna* (TM) 246
- Väinö Linna: *Tuntematon sotilas* (TM) 251
- Clarice Lispector: *Oppiaika* (TM) 256
- Margaret Mitchell: *Tuulen viemää* (sv) 261
- Manuel Puig: *Hämähäkkinaisen suudelma* (sv) 265
- Thomas Pynchon: *Painovoiman sateenkaari* (TM) 269
- Nathalie Sarraute: *Lapsuus* (sv) 273
- Zadie Smith: *Risteymiä* (TM) 277
- David Foster Wallace: *Infinite Jest* (TM) 282
- Virginia Woolf: *Majakka* (sv) 287

Kirjallisuutta 291

Lukijalle

MIKSI MONET hyvätkin romaanit hiipuvat loppua kohti? Miksi sykähdyttävien loppujen tai lopetusten kirjoittaminen on vaikeaa? Miksi ikimuistoisia romaanien aloituksia on paljon enemmän kuin ikimuistoisia lopetuksia?

Pohdimme näitä kysymyksiä yhteisellä esiintymismatkalla elokuussa 2016. Päätimme myöhemmin jatkaa keskusteluamme ja kirjoittaa kirjan romaanien lopetusten problematiikasta. Jokainen romaani on oma maailmansa, siksi kirjamme nimi on *Maailmojen loput*.

Tavoitteenamme on ollut tehdä teoksesta helposti lähestyttävä kaikille kirjallisuuden ystäville. *Maailmojen loput* ei siis vaadi teoreettista esiymmärrystä, vaan ainoastaan elävää kiinnostusta romaaneihin sanataiteena. Kirjoitamme kirjallisuuden tekijöinä ja lukijoina, kokemuksellisesti ja käytännönläheisesti. Toki kaikki lukemamme kajahtelee tekstimme taustalla, mutta lukijan ei tarvitse tunnistaa kaikkia taustakaikuja tai välittää niistä.

Lukeminen on myös portti kirjoittamiseen. Toivomme, että *Maailmojen loput* innostaa lukemaan romaaneja ja auttaa samalla hahmottamaan niitä uudenlaisista

näkökulmista. Olemme iloisia, jos aloittelevat ja pitemmällekkin ehtineet sanataiteen tekijät saavat oivalluksia kirjastamme.

Maailmojen loput on esseistiikkaa ja käyttää tämän lajityypin keinoja. Esse askarteleo pikemminkin kysymyksillä kuin vastauksilla. Jos romaanikirjailijan rakennuspalikoita ovat tilanteet, miljööt ja henkilöt, niin esseistille niitä ovat ajatukset. Esseisti tutkailee ajatusten avaimia polkuja pyrkimättä sanomaan mitään kokoavaa ja lopullista. »Miten ajattelen» tai »miten voisin ajatella» on hänestä kiinnostavampaa kuin »näin minä ajattelen».

Kirjamme neljä lukua muodostuvat keskinäisestä dialogistamme. Kävimme vuoropuhelua sähköpostin välityksellä, ja tässä kirjassa puheenvuoromme ovat siinä järjestyksessä kuin ne alun perin kirjoitimme. Esteettiset lähtökohtamme ja mieltymyksemme eivät käy aina yksiin, mutta meitä kumpaakin kiinnostaa paitsi romaani kielellisenä olentona myös lukijan osuus teoksen toisena tekijänä.

Avoimen luonteensa vuoksi esse soveltuu mainiosti dialogimuotoiseen kirjoittamiseen. Kuten missä tahansa keskustelussa, palaamme välillä aiemmin sanottuun uusin näkökulmin ja uusin oivalluksin. Kirjan luvut eivät siis etene ankaran lineaarisesti. Tämä on esseen lajityypin mukaista, koska esseistillä on lupa välillä eksyä aiheestaan ja palata siihen taas takaisin.

Ensimmäisessä luvussa esittelemme itsemme lukijoina: oma kirjallinen henkilöhistoriamme ja kirjalliset mieltymyksemme vaikuttavat siihen, miten lähes-

tymme sanataidetta. Toisessa luvussa tarkastelussa on tekijän rooli, ja peilaamme siinä lopetuksen problematiikkaa kirjailijan ammatillisesta näkökulmasta. Kolmannessa luvussa keskitymme ruotimaan yleisiä lopetuksen kaavoja romaanitaiteessa sekä erilaisia standardimalleja. Neljännessä luvussa puhumme omista suosikkilopetussistamme ja pohdimme vaihtoehtoisia lopetuksia.

Päälukujen lisäksi *Maaailmojen loput* sisältää tapauskertomuksina 30 pienoisesseettä kotimaisista ja ulkomaisista romaaneista. Niissä käsittelemme lopetuksen problematiikkaa yksittäisten teosten tasolla. Jokaisen pienoisesseen alussa on kursivoitu sitaatti kyseisen romaanin lopusta.

Olemme valikoineet pienoisesseisiin kirjoja eri kieli-alueilta ja aikakausilta, niin klassikoiden kuin nykyromaanien joukosta. David Foster Wallacen *Infinite Jest*ä lukuun ottamatta kaikki käsittelemämme kirjat on suomennettu. *Infinite Jestin* mukaan ottamisen perustelee sen tärkeä asema uudessa romaanikirjallisuudessa.

Juonipaljastuksia pelkääviä on syytä varoittaa siitä, että nostamme pienoisesseissä esiin romaanien sisältöä, rakennetta ja tapahtumia koskevia yksityiskohtia. Valitsemamme kirjat eivät typisty juonikuvioonsa, joten pienoisesseiden lukeminen ei hävitä niiden lumovoimaa.

Mistä puhumme, kun puhumme romaanin lopusta? Kysymykseen ei ole kaiken kattavaa vastausta, koska yksittäiset teokset rakentavat oman dynamiikkansa. Yksinkertaistaen voi sanoa, että tarkoitamme romaanin lopulla sen viimeistä merkityksellistä tekstijaksoa.

Se nivoutuu väistämättä teoksen edeltävään ainekseen, koska kertomakirjallisuudessa täysin kokonaisuudesta irrallinen lopetus jäisi merkityksettömäksi.

Ezra Pound toteaa teoksessaan *Lukemisen aakkoset*: »Synkkyys ja juhlavuus ovat aivan asiattomat ankarimassakin tutkimuksessa taiteesta, jonka alkuperäinen tarkoitus on ilahduttaa ihmissydäntä.» *Maailmojen loput* ei ole ankara tutkimus: sen vilpitön tarkoitus on ihmisydänten ilahduttaminen. Turhaa juhlavuutta, synkkyystä puhumattakaan, olemme yrittäneet välttää. Toivomme, että lukija saa iloa ja inspiraatiota tästä teoksesta. Se on kirjoitettu palavasta kiinnostuksesta romaanitaidetta kohtaan.

*Helsingissä, William Faulknerin
syntymäpäivänä, syyskuussa 2018*

Tekijät

ENSIMMÄINEN LUKU

*jossa tekijät esittelevät itsensä lukijoina
ja pohjustavat vuoropuheluaan romaanien lopetuksista*

TM: ALUSSA ON kuva, alkukuva.

Se voi olla näkymä, tilanne tai ajatus. Robert Musilin *Mies vailla ominaisuuksia* laittaa lukijan katsomaan säärintamaa: »Atlantin yllä oli matalapaine, joka siirtyi itään Venäjällä vallitsevan korkeapaineen selännettä kohti eikä vielä osoittanut merkkejä siitä että aikoisi väistää sitä pohjoiseen.» Gabriel Garcia Marquezin *Sadan vuoden yksinäisyys* vie elämän päättymisen hetkeen: »Vuosia myöhemmin, seistessään teloitusryhmän edessä, eversti Aureliano Buendia muisti kaukaisen illan jolloin hänen isänsä vei hänet tutustumaan jäähän.» Leo Tolstoin *Anna Karenina* johdattelee lukijansa suurten kysymysten äärelle: »Kaikki onnelliset perheet ovat toistensa kaltaisia, jokainen onneton perhe on onneton omalla tavallaan.»

Kirjailijallakin on usein mielessään alkukuva, kun hän ryhtyy kirjoittamaan romaania. Jokin näkymä, tilanne tai ajatus pitää häntä otteessaan, mahdollisesti vuosien ajan, eikä hän saa rauhaa ennen kuin rakentaa sen ympärille kokonaisen maailman, romaanin. Kirjailijan ei tarvitse kiteyttää alkukuvaansa ensimmäiseen virkkeeseen, vaan hän voi liukua sitä kohti hitaasti, tutkiskella sitä eri suunnista, koetella ja kyseenalaistaa, mahdollisesti myös etääntyä siitä ja päätyä aivan toisenlaisiin ympäristöihin kuin mihin kuvitteli olevansa menossa. Yhtä kaikki

alkukuva pakottaa kirjailijan kirjoittamaan, aivan kuten romaanin ensimmäinen virke, jos siinä on vangitsevaa voimaa, pakottaa lukijan jatkamaan lukemista.

Lukijat muistavat romaaneista useammin alut kuin loput. Olen monet kerrat ollut seurueessa, jossa joku kysyy: »Hei, muistatteko, mikä romaani alkaa näin...?» Kulttuurijuttujen vakioformaatteihin kuuluvat listaukset tyyliin »kymmenen mieleenpainuvinta romaanin aloitusta.» Kirjoittajakouluttajat neuvovat aloittelevia kynäniekkoja satsaamaan aloituksiin, jotka virittävät lukijan mielenkiinnon, olipa kyse journalistiikasta tai kirjallisuudesta.

Alkukuva on portti romaanin maailmaan. Ensivaikutelma on lukemisessa tärkeä aivan kuten ystävydessä ja rakkaudessa. Kun kuljen kirjakaupassa etsimässä heräteostoksia, tapanani on makustella kirjojen ensimmäisiä virkkeitä. Jos ne vetoavat, jatkan lukemista ja saatan havahtua vasta parinkymmenen sivun jälkeen. Jos aloitus on ponneton, tyyliiton tai asetelmallinen, lasken kirjan kädestäni ja siirryn seuraavaan. En hevin palaa romaaniin, jonka ensimmäinen virke jättää kylmäksi. Pentti Saarikoski väitti lopettaneensa Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -romaanin, koska ei voinut sietää ajatusviivaa kirjan alussa: »Alussa olivat suo, kuokka – ja Jussi.» Ymmärrän Saarikoskea, koska olen itsekin tehnyt kuten hän, en kuitenkaan *Pohjantähden* kohdalla. Sanalliselle ilmaisulle erityisherkkä ihminen suhtautuu kaunokirjalliseen tekstiin epäluuloisesti. Hän kavahtaa, ellei voi luottaa kirjoittajan tyyliin.

Nuorena minulla oli tapana kurkata myös kirjojen lopetuksia. Erityisen hanakasti tein niin dekkareiden ja trillereiden kohdalla, mikä tuntuu järjettömältä, koska juuri niissä on tärkeää säilyttää jännitys viimeisille sivuille saakka. Kärsimättömänä sieluna halusin tietää, mihin juonenkulku johtaa, miten kaikki päättyy. Miksi odottaa neljä tai viisi sataa sivua arvoitusten paljastumista? Ehkä minusta ei tullut ahkeraa dekkareiden ja trillereiden lukijaa juuri siksi että tuhosin suhteeni näihin lajityyppeihin rikkomalla niitä määrittävän sopimuksen lukijan ja tekijän välillä: »Paljastan sinulle kaiken, kunhan maltat odottaa.»

Nykyään en kirjoihin tutustuessani katso, miten ne päättyvät. Lopetuksen akti tulee aikanaan, siinä kohdassa ja sillä tavalla kuin kirjailija on päättänyt. Ani harvasta vaikuttavastakaan romaanista muistan tarkasti, miten ne päättyvät. Jos minulta kysytään vaikkapa, mitä mieleeni jäi Eleanor Cattonin *Valontuojista* tai Philippe Claudelin *Varjojen raportista*, muistan niistä yksittäisiä tekstijaksoja ja tietyn kokonaisvaikutelman, mutta en viimeisiä sivuja.

Aloitusten mieleenpainuvuus johtuu siitä, että ne tulevat lukijan eteen ensimmäisenä. Hän ei tiedä kirjasta vielä mitään, sen maailma on tuntematon mutta kutsuva. Hän on siinä vaiheessa avoin ja herkkä. Tyylin vivahteet ja kerroksen merkityskerrostumat avautuvat vasta vähitellen.

Kun lukija pääsee viimeisille sivuille, hänellä on mielessään kaikenlaista kirjaan liittyvää: tapahtumia, tilanteita, ajatuksia, esteettisiä vaikutelmia. Hän on muodostanut kirjaan henkilökohtaisen suhteen, eivätkä viimeiset

sivut useinkaan muuta lukukokemusta järjestyttävästi, vaan pikemminkin pyrkivät palkitsemaan odotusten mukaisella tavalla, jotta lukija laskisi kirjan tyytyväisenä kädestään. Lopetuksen akti ei pakota lukijaa arvioimaan kaikkea lukemaansa uudestaan, eikä hänen suustaan pääse yllättynyttä huudahdusta: »Ai, tämä olikin tällainen kirja!» Jos viimeisillä sivuilla on yllättävä juonen keikaus, se liittyy loogisesti kaikkeen aiemmin kerrottuun, eikä asetu ristiriitaan teoksen kokonaishahmon kanssa.

Romaanien alkukuvat vilauttavat tuntematonta mutta kiehtovaa maailmaa, kun taas sen loppukuvat sulkevat tutuksi käyneen ja arvoituksensa paljastaneen maailman. Alkukuvat viettelevät lukijaa, loppukuvat pyrkivät tyydyttämään hänet. Jälkimmäinen on paljon vaikeampaa.

SV: ORHAN PAMUK vertaa kirjoituksessaan *Yhdeksän huomiota kirjankansista* kirjojen nimiä ihmisten nimiin: nimi auttaa meitä erottamaan tietyn kirjan miljoonien muiden joukosta. Romaanin nimi ja alkulauseet ovat lukijan ensimmäinen kosketus teoksen maailmaan. Romaanin aloittaminen muistuttaa matkalle lähtöä tai rakastumista: teoksen maailma on vielä avoin, ja tuntemattomaan on helppo sijoittaa alitajuisia toiveita ja unelmia. Tuon uuden ja salaperäisen kohtaaminen merkitsee maagista lupausta: kaikki on yhä edessä, mikä tahansa on mahdollista.

Koska uuden kirjan, matkan tai romanssin alussa en tiedä, mikä minua odottaa, toivon, että se on *jotakin, mitä en ole ennen kokenut*. Jotakin, mikä ehkä muuttaa minua.

Lukumatkan alussa teoksen rajoitukset eivät ole ehtineet piirtyä vielä näkyviin: sen ongelmista ja puutteista lukija on toistaiseksi tietämätön. Mutta romaanin loppua kohden sen ominaispiirteet ja edellytykset alkavat vääjäämättä kartoittua. Lukija tulee tietoiseksi paitsi teoksen keinoista myös sen vajavuuksista: ai *taas* tällainen romaani, onhan näitä nähty. Miten saatoin alun perusteella innostua tästä niin paljon ja ylistää tätä ystäväilleni-kin? Mikään ei olekaan muuttunut, ja ihastus saa mennä.

Romaani voi alkaa lähes millä tahansa tavalla, mutta se ei voi loppua miten hyvänsä. Sen haaste on se, että loppu ei voi olla täysin mielivaltaisen. Jos romaaniin olisi tapana kuljettaa lopussa aivan uutta, kaikesta jo sanotusta poikkeavaa materiaalia, kyse olisi hyvin erilaisesta taidelajista. Enkä tarkoita nyt juonta mahdollisine yllätys- tai sokkikäännteineen. Juoni on vain yksi romaanin monesta tasosta, eikä se ole mielestäni niistä kiinnostavin. Perinteisen romaanin mahdollisuudet sulkeutuvat loppua kohden: vaikka loppumetreillä tulisi paljastuksia tai yllätyksiä, ne ovat yhteydessä johonkin jo esitettyyn. Harva romaani uskaltaa ehdottaa lopussa mitään tyyllisesti, kerronnallisesti tai rakenteellisesti täysin uutta – rohkeaa *ehdotusta romaanilopuksi*.

Runokokoelmaan voi tuoda hyvinkin uudenlaista materiaalia pitkin teosta, eikä teoksen organisuus tästä välttämättä kärsi. Vaikka runous on historiallisesti ollut sidottu sääntöihin ja rajoitteisiin (runomuodot, runomitat), vapaat muodot ja kokeilevat tekniikat sallitaan tänä päivänä kaikkein avoimimmin lyriikalle. Romaanin

»romaanimaisuutta» edellytetään herkemmin kuin runon »runomaisuutta», minkä huomasi myös Juha Hurmeen *Niemi*-romaanin palkitsemista seuraavista ihmettelevistä puheenvuoroista. Ainoastaan siinä tapauksessa, että runous olisi genreistä myyvin ja/tai sille voitaisiin yhä myöntää Finlandia-palkinnon kaltainen tunnustus, voitajarunoteoksen kohdalla voisi kuvitella debatin »tämäkö muka on *runokokoelma*».

Romaani vaikuttaa keskustelussa olevan siis yllättävänkin kahlehdittu omiin konventioihinsa. Mutta en voi olla ajattelematta Italo Calvinon sattuvia sanoja teoksessa *Kuusi muistiota seuraavalle vuosituhannelle*. Calvino toteaa, ettei proosan kirjoittamisen tarvitse poiketa runoudesta: »Kummassakin tapauksessa etsitään välttämätöntä, ainutlaatuista, monikerroksista, tiivistä, iki-muistoista ilmaisu.»

Yksi romaaniavauksen tarkoituksista on saada lukija kiinnostumaan niin, että hän haluaa lukea koko teoksen. Mutta entä jos illanviettoseurueissa olisi tapana tiedustella: »Kuka muistaa, mikä romaani *päätyy* näin?» Voisiko lopun siteeraaminen innostaa lukemaan kaiken alusta asti? Voisiko pelkän loppulauseen kuuleminen herättää matkahalut?

Vaikka romaanien alut ovat ikonisempia kuin loput, kyllä hienot loputkin jäävät mieleen. Etenkin nuorena lukemistani romaaneista kiinnostavimpien loput ovat jääneet elävästi muistiin, eikä George Orwellin *Eläinten vallankumous* ole poikkeus. Teoksen kaamea allegorisuus välittyi lapsilukijallekin täysin. Ala-asteikäisenä ensimmä-

mäisen kerran lukemani William Goldingin *Kärpästen herran* julma ja ehdoton päätös oli pitkään mielestäni kaikkien aikojen vaikuttavin. Ymmärsin, että romaanin lapset eivät pelastu saarelta, vaikka heidät sieltä noude- taankin »sivistyneeseen» maailmaan. Richard Adamsin *Ruohometsän kansan* päätöskappaleet tuntuivat puoles- taan lohdullisilta: Pähkinä-kaniini tuntee, ettei tarvitse enää ruumistaan, ja jättää sen ojan reunalle. Kuoleman luonnollisuus ja kaiken jatkuvuus on ilmaistu siinä lap- sellekin kauniissa ja käsitettävässä muodossa.

Romaanien maailma alkuineen ja loppuineen herät- tää paljon tunteita: kaikilla on omat suosikkinsa ja inhok- kinsa. Jotkut lukijat suorastaan »rakastavat» tai »vihaa- vat» loppuja ja alkuja. Mutta mitä rakastetaan, mitä viha- taan?

Sekä kirjoittamiseen että lukemiseen liittyy suuria tarpeita, kuten halu kommunikoida ja synnyttää mer- kityksiä. Teoksessaan *Lukemisen aakkoset* Ezra Pound nimittää kirjallisuutta »merkityksellä ladatuksi kieleksi». Tarvitsemme kommunikaatioon kieltä: viestit toisinaan menevät perille, toisinaan eivät. Viestin loppu on joskus ennalta arvattavissa jo kauan ennen kuin lukijan katse ehtii viimeisille riveille. Tai sitten koko viesti voi vaatia useita lukukertoja, että se avautuisi lukijalle. On aina hyvä merkki, jos kirjan haluaa lukea uudelleen. Teksti tuntuu silloin henkilökohtaiselta ja intiimiltä.

Kiinnostava loppu ei ole kiinni mistään tempusta tai ylipäättään tietystä yksittäisestä asiasta. Onkin hel- pompia sanoa, millainen on huonosti kirjoitettu loppu:

se yksinkertaistaa koko romaanin eikä rikasta sitä. Miksi pidän joistakin lopetuksista erityisen paljon? Kiinnostavat lopetukset herättävät tunteen, että ne johtavat samaan aikaan sekä romaaniin itseensä että siitä *poispäin*. Niistä heijastuu usein suurenmoinen intuitiivinen luottamus, kuin romaani puhkeaisi puhumaan kollektiivisen alitajunnan kieltä. Tästä syystä ne ovat myös lopetuksia, jotka eivät tule mieleen päättelemällä. Kiinnostava loppu ei ole vain järjen tai älyn asia. Se luottaa paitsi lukijaan myös kielen ilmaisuvoimaan.

TM: SANOT, ETTÄ juoni ei ole sinulle kiinnostavin osa romaanitaiteessa. Ei se ole sitä minullekaan. Tuskin olisin ottanut tavakseni kurkata etukäteen dekkareiden ja trille-reiden loppuratkaisuja, jos juonikuvio – ja nimenomaan sen vähittäinen paljastuminen – olisi minulle kaikki kaikessa. Olen toisinaan miettinyt, miksi minusta tuli sellainen lukija, jota kiinnostaa pikemminkin romaanin kieli ja maailma kuin henkilöt ja tapahtumat. Tärkein syy lie-nee siinä, että tulin kaunokirjallisuuteen runouden enkä proosan kautta.

En ollut lapsena ja teininä ahkera lukija. Niinpä jään aina osattomaksi, kun ystävät ja tuttavat muistelevat varhaisten vuosien lukuelämyksiä. Minua kiinnostivat urheilua ja toista maailmansotaa käsittelevät historiateokset, mutta niitäkin luin vain satunnaisesti. Ennen lukiovuosiani innostuin vain kahdesta romaanista, Väinö Linnan *Tuntemattomasta sotilaasta* ja Paavo Rintalan *Leningradin kohtalosisfoniasta*, joista kumpikaan ei edusta lasten ja

nuorten kirjallisuuden tyypillistä lukemistoa. Luin Rintalaa samoihin aikoihin, kun televisiossa näytettiin mustavalkoisiin aikalaisfilmeihin perustuvaa dokumenttisarjaa itärintamalta. Piiritetyn Leningradin ihmiskohtalot vaikuttivat niin syvästi, että tulivat myös uniini. En osannut lähestyä Rintalan teosta niin kuin romaania lähestytään, koska minulta puuttuivat kaunokirjallisuuden vastaanottamiseen tarvittavat tuntosarvet.

Leningradin kohtalosisinfonia oli minulle televisiodokumentin jatketta ilman ääntä ja kuvaa. Kumma kyllä äänet ja kuvat tuntuivat vaikuttavammilta, kun loin ne tekstin pohjalta itse omassa tajunnassani. Rintalan romaanista tuli portti, joka avasi minulle tien piiritettyyn Leningradiin. Pääsin hengittämään samaa ilmaa nälän ja tuhon piinaamien ihmispoloisten kanssa – tai täsmällisemmin ilmaistuna sain todellisuusilluusion saman ilman hengittämisestä. Koin proosan ihmeen tajuamatta sitä proosan ihmeeksi, eikä se syntynyt koukuttavasta juonesta, sillä *Leningradin kohtalosisinfonia* on episodeista rakentuva panoraama. Minua koskettivat yksittäiset vaikutelmat ja välähdykset, joista väkevimmät pystyn yhä palauttamaan mieleeni. Edelleenkin haen romaaneista samanlaista emotionaalista lähikosketusta, enkä tavoita sitä keskittymällä juonen käänteisiin, vaan asettumalla teoksen maailmaan.

Varhaislapsuuden satuhetkistä muistan pettymyksen tunteet. Moni satu päättyi samoihin sanoihin: »... ja he elivät elämänsä onnellisina loppuun asti.» Niiden tarkoitus oli luoda turvallisuuden tunne ja tuodittaa kauniisiin uniin. Minusta tuollainen lopetuksen kaava oli latistava,

eikä se herättänyt lapsenmielessäni turvallisuutta vaan tyytymättömyyttä. Voiko olla niin, että ensin sankarit seikkailevat jännittävissä paikoissa ja kohtaavat hirmuisia vaaroja, mutta sitten kun he ovat nujertaneet pahan, heidän elämässään on pelkkää päivänpaistetta? En olisi suonut niin tylsää loppuelämää velhoja ja hirviöitä vastaan taistelleille urhoille. »Eikö niille tapahtunut enää mitään jännittävää?» kysyin satuja lukevilta päiväkodintädeiltä. He eivät arvostaneet kysymyksiäni. Satuhan loppui niin kuin satujen kuuluu loppua, onnellisesti. Otin tavakseni tukkia korvani ennen kuin päiväkodin tädit ehtivät lukea ne. En ole sen jälkeenkään ollut onnellisten loppujen ystävä.

Kaunokirjalliset tuntosarveni puhkesivat lukion viimeisellä luokalla. Silmiini osui äidinkielen kirjaan painettu Tuomas Anhavan runo. Aloin tarkastella sitä, kun en jaksanut seurata puisevaa tuntiopetusta. Paljaaksi kalutut modernistiset runonsäkeet tuntuivat ensin ärsyttäviltä ja sitten naurettavilta, mutta mitä kauemmin niitä katselin, sitä kiinnostavammilta ne alkoivat vaikuttaa. Mitä runo yrittää sanoa? Onko siinä koodi, joka pitää purkaa? Anhavan runo askarrutti niin paljon, että eräänä syksyisenä iltana lainasin Kokkolan kaupunginkirjastosta kaikki hänen kokoelmansa. Joulun mennessä ehdin Haavikkoon, Manneriin, Eliotiin ja Poundiin. Moderni lyriikka koulutti minut lukijaksi. Opin vaistonvaraisesti, että runonsäkeitä ei pidä lukea kuin salakirjoituksen avaaja vaan esteettis-emotionaalisesti, aistimalla kielen rytmiä ja sointia ja tarkastelemalla tekstin merkityskerrostumia.

Runoihin pätee sama kuin vitseihin: joillekin niitä ei tarvitse selittää ja toisille ei kannata.

Moni vannoutunut lyriikan ystävä tuntee epäilyä proosaa kohtaan. Sen kantavia pilareita ovat psykologisesti uskottavat henkilöhahmot, draaman lakeja noudattelevat juonikuviot ja arkisen havaitsemisen mukaiset miljöökuvaukset. André Breton viskasi kertomakirjallisuuden romukoppaan hahmotellessaan surrealistiset teesinsä. Hänelle romaanit edustivat taantumuksellista rahvaankirjallisuutta, koska ne eivät luo uljaita uusia maailmoja, vaan tarjoavat pelkkää informaatiota latteasta arkipäiväisestä todellisuudestamme. Nykymuotoinen kertomakirjallisuus alkoi hahmottua 1800-luvun realistisissa romaaneissa, jotka ottivat tehtäväkseen kuvata arvojen suhteellistumista teollistumisen, kaupungistumisen ja modernisaation määrittämällä aikakaudella. Yleiskatsaukselliset aiheet ja teemat – »ajan suuret kysymykset» – muodostivat kertomakirjallisuudelle kehikon, jonka sisällä henkilöhahmojen kohtalot muotoutuivat lineaaristen juonenkäännteiden mukaisesti. Modernismi suisti tämän 1800-lukulaisen romaanimuodon kriisiin, eikä kriisi ole vieläkään hellittänyt. Puheet »romaanin kuolemasta» toistuvat vuosikymmenestä toiseen yhtä varmasti kuin syksy seuraa kesää. José Ortega y Gasset piti 1920-luvulla kirjoittamassaan esseessä selvänä, että realistinen juoniromaani on menettämässä elinvoimansa, koska on ammentanut aiheensa ja sanottavansa tyhjiin. »Romaanin alkuaikoina juoni näytti muodostavan teoksen tärkeimmän elementin. Myöhemmin selvisi, että rat-

Miksi romaanien alkuja siteerataan,
mutta edes suurimpien klassikkojen viimeisistä
virkkeistä harva muistaa mitään?

Minkä vuoksi romaanin
päättäminen on niin vaikeaa?

Miksi ja miten lupaaviltakin vaikuttavien
kirjojen lopetukset usein epäonnistuvat?

Kirjailijat Sinikka Vuola ja Tommi Melender selvittävät, mistä romaanien loput rakentuvat: mitä niissä tapahtuu niin sisällöllisesti kuin kerronnallisesti. He pohtivat myös lopetusten merkitystä lukijan näkökulmasta.

Teos sisältää kirjailijoiden esseedialogin sekä 30 pienoisesseetä romaanien lopetuksista. Joukossa on sekä kotimaisia että ulkomaisia klassikoita kuin myös uudempaa kirjallisuutta.

Maailmojen loput on suunnattu kaikille lukemisen ystäville ja se toimii myös opaskirjana kirjailijan urasta haaveileville.

